

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

*Μεταρρύθμιση
ιστορική επίσκεψη
και κριτική προσέγγιση Ι*

Τόμος 89ος - Τεύχος 3ον - Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2018

Ἡ διαμάχη καλβινισμοῦ-ιανσενισμοῦ
στὴ Δύση καὶ ἡ ἐνεργοποίηση
τοῦ Συνοδικοῦ Θεσμοῦ στὴν Ἀνατολή
(β' ἡμισυ ΙΖ' αἰῶνα)

Ἐμμανουὴλ Παπαμικρούλη*

*Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τῇ ἐνότητι
καὶ καθολικότητι αὐτῆς, εἶναι
ἡ Ἐκκλησία τῶν Συνόδων, ἀπὸ τὴν
Ἀποστολικὴν ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδον
(Πράξ. ιε', 5-29) ἕως τῆς σήμερον. [...]
Προσέτι δὲ καὶ διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει
Ἁγίων καὶ Μεγάλων συνόδων τῶν ἐτῶν 1484
διὰ τὴν ἀποκήρυξιν τῆς ἐνωτικῆς συνόδου
τῆς Φλωρεντίας (1438-1439), τῶν ἐτῶν 1638,
1642, 1672 καὶ 1691 διὰ τὴν ἀποκήρυξιν
προτεσταντικῶν δοξασιῶν, ὡς καὶ τοῦ ἔτους
1872 διὰ τὴν καταδίκην τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ
ὡς ἐκκλησιολογικῆς αἰρέσεως¹.*

Οἱ ἀντιπροτεσταντικὲς Σύνοδοι τοῦ ΙΖ' αἰῶνα κατέχουν ἰδιαίτερη θέση στὴ λειτουργία τοῦ Συνοδικοῦ Θεσμοῦ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τοῦτο ὀφείλεται ἄφ' ἐνὸς στὸ γεγονὸς ὅτι ἀπετέλεσαν τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐκκλησιολογικὸ μέσο ἀντιμετωπίσεως τῶν ἑτεροδόξων προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν, οἱ ὁποῖες, σημειωτέον, κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ ἐν λόγῳ αἰῶνα, ἔφθασαν νὰ λάβουν γενικευμένες διαστάσεις στὴν Ἀνατολή καὶ ἄφ' ἑτέρου διότι διὰ τῆς αὐθεντικῆς ὑπὸ τῶν Συνόδων αὐτῶν ἐκφράσεως τῶν ὀρθοδόξων θέσεων ἐπὶ τῶν

---

* Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαμικρούλης εἶναι διδάκτωρ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ συνεργάτης τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Διορθόδοξων καὶ Διαχριστιανικῶν Σχέσεων τῆς Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

1. Απόσπασμα τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (2016).

ζητημάτων μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ἀσχολήθηκαν, ἀποκρυσταλλώθηκε τὸ ὀρθόδοξο δόγμα ἐπ' αὐτῶν, ὀρίζοντας, ἐπίσης, καὶ τὸ ἀμετάθετο κριτήριο ἐξετάσεως τῶν θεολογικῶν θέσεων τῶν δυτικῶν δογμάτων ἐξ ἀπόψεως ὀρθοδόξου.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἐνεργοποίηση τῶν θεολογικῶν δυνάμεων τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, ὑπὸ τὴν πίεση τῆς προβολῆς τῶν θεολογικῶν θέσεων τοῦ Καλβινισμοῦ στὴν Ἀνατολή, καὶ ἡ συνακόλουθη αὐτῆς ἀποκρυστάλλωση τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος ἀποτελεῖ ἔμμεση θετική επίδραση τῆς μεταρρύθμισης στὴν ὀρθόδοξη θεολογία.

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ΙΖ' αἰῶνα ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία βρέθηκε στὸ κέντρο μιᾶς ἐντονώτατης διαμάχης, ἐκκλησιαστικοῦ ἀλλὰ καὶ πολιτικοῦ χαρακτήρα, στὴν ὁποία ἐνεπλάκη, καταλαμβάνοντας πρωταγωνιστικὸ ρόλο, μαζί μὲ τὸν Ρωμαιοκαθολικισμό καὶ τὸν Προτεσταντισμό. Ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς πλευρᾶς κύρια θέση² σὲ αὐτὴν τὴ διαμάχη κατέχει ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις (1620-23, 1623-33, 1633-34, 1634-35, 1637-1638)³.

Τὸ γεγονός αὐτὸ ὀφείλεται στὴν ἀποδιδομένη σὲ αὐτὸν Καλβινικὴ Ὁμολογία πίστεως ποὺ κυκλοφόρησε ἐπ' ὀνόματί του στὴ Γενεύη τὸ 1629, ὅπως καὶ τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ προκάλεσε μιὰν ἀλυσιδωτὴ ἀντίδραση στὸ ἐκκλησιαστικὸ περιβάλλον ποὺ διήρκεσε καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ΙΖ' αἰῶνα⁴. Ἡ Ὁμολογία αὐτὴ γνῶρισε τόσες πολλὲς ἐκδόσεις καὶ σὲ διάφορες γλῶσσες σὲ σημεῖο ποὺ διαδόθηκε ταχύτατα σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη κατ' ἀρχάς, καὶ ἔπειτα στὴν Ἀνατολή.

Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἐνεργοποίησε τὸν Συνοδικὸ Θεσμό, ὅπως καὶ μερικὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐγκριτοὺς θεολόγους τῆς ἐποχῆς, στὴν προσπάθεια τῆς νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς ἀντιδράσεις ποὺ προεκλήθησαν,

2. Ν. Τζιράκης, *Ἡ Περὶ Μετουσίωσης "Transsubstantiatio" Εὐχαριστιακὴ Ἔρις, Συμβολὴ εἰς τὴν Ὀρθόδοξον περὶ μεταβολῆς διδασκαλίαν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος*, Ἀθήνα 1977 σ. 65· E. Benz, *Die Ostkirche und die russische Christenheit*, Tübingen 1949, σ. 47.

3. V. Nosilia, M. Prandoni M., (ἐπιμ.), *Trame controluce. Il patriarca 'protestante' Cirillo Loukaris. Backlighting Plots The 'Protestant' Patriarch Cyril Loukaris*, Firenze 2015.

4. Ἰω. Καρμίρης, *Ὀρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός*, Ἀθήναι 1937, σσ. 177-236· Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τ. 2, Ἀθήναι 1953, σσ. 564-563.

συνεπεία της κυκλοφορίας της Καλβινικής Όμολογίας του Πατριάρχου Κυρίλλου Λουκάρεως⁵.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίσει ταυτόχρονα καὶ μὲ ἀποτελεσματικὸ τρόπο τόσο τὴν κατηγορία ποὺ τῆς ἀποδόθηκε ὅτι προσεχώρησε στὸν Καλβινισμό, ὅσο καὶ τὴν προσηλυτιστικὴ δραστηριότητα⁶ ἀφ' ἑνὸς τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν Προτεσταντῶν οἱ ὁποῖοι δροῦσαν στὴν Ἀνατολή⁷.

Σὲ συνοδικὸ ἐπίπεδο, ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἀπαντήσῃ στὸν Καλβινισμό, συγκάλεσε ἑπτὰ Συνόδους, οἱ ὁποῖες ἀσχολήθηκαν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, μὲ τὴν ἀναίρεση τῶν Καλβινικῶν δοξασιῶν. Πρόκειται γιὰ τὶς Συνόδους τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἐτῶν 1638⁸ καὶ 1642⁹, τοῦ Ἰασίου 1642¹⁰, τῆς Λευκωσίας τοῦ 1668¹¹, τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1672¹², τῶν Ἱεροσολύμων¹³ κατὰ τὸ ἴδιο ἔτος καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1691¹⁴.

Μιλώντας γενικὰ γιὰ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς τὶς Συνόδους, διαπιστώνεται ὅτι κοινὴ προϋπόθεση γιὰ τὴ σύγκληση καὶ πραγματοποίησή τους ὑπῆρξε ἡ ἀποδιδομένη στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρι Καλβινικὴ Όμολογία Πίστεως. Ἡ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς ἐν τούτοις εἶχε ἰδιαίτερους λόγους ἀλλὰ καὶ σκοποὺς γιὰ τοὺς ὁποίους πραγματοποιήθηκε.

5. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὅ.π., σσ. 570-571· Γ. Χειλᾶς, *Ὁ Κύριλλος Λούκαρης καὶ ἡ Γραμματεία τῶν Συνόδων τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 2012, σσ. 75-79.

6. F. Rousseau F., *L'Idée missionnaire aux XVIe et XVIIe siècles: les doctrines, les méthodes, les conceptions d'organisation*, Paris 1930.

7. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὅ.π., σσ. 568-571.

8. N. Papiiaki, "Concilium Costantinopolitanum 1638" στὸ: *Corpus Christianorum Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta*, τ. IV.1, σσ. 229-251.

9. S. Paschalidis, "Concilium Costantinopolitanum 1642" στὸ: *Corpus Christianorum Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta*, τ. IV.1, σσ. 253-263.

10. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὅ.π., σσ. 575-582· S. Paschalidis, "Concilium Costantinopolitanum 1642", ὅ.π., σσ. 253-263.

11. Emm. Papamikroulis, *Il Sinodo anticalvinista di Nicosia (1668)*, Roma 2018.

12. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὅ.π., σσ. 686-694.

13. V. Kontouma – S. Garnier, "Concilium Hierosolymitanum" στὸ: *Corpus Christianorum Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta*, τ. IV.1, σσ. 265-327.

14. F. Lauritzen, "Concilium Constantinopolitanum" στὸ: *Corpus Christianorum Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta*, τ. IV.1, σσ. 329-341.

Σκοπὸς τῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1638 ὑπῆρξε ἡ καταδίκη τῆς Ὁμολογίας Πίστεως τοῦ Πατριάρχου Λουκάρεως, ἀλλὰ καὶ ἐκείνου προσωπικὰ μὲ στόχο τὴν ἀναίρεση τῆς κατηγορίας ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία προσχώρησε στὸν Καλβινισμό¹⁵. Οἱ ἐπόμενες Σύνοδοι, τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1642 καὶ τοῦ Ἰασίου κατὰ τὸ ἴδιο ἔτος, κρίθηκε ἀπαραίτητο νὰ συγκληθοῦν, καθὼς ἡ προηγηθεῖσα Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1638 δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς συνέπειες τῆς κυκλοφορίας τῆς Ὁμολογίας τοῦ Λουκάρεως, ἰδιαίτερα ἐντὸς τῶν σλαβικῶν πληθυσμῶν. Οἱ Σύνοδοι αὐτὲς ἐπανέλαβαν τὴν καταδίκη τῆς Λουκαρείου Ὁμολογίας, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπαναλάβουν τὴν προσωπικὴ καταδίκη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Λουκάρεως, ἀφοῦ δὲν ἀναγνώρισαν στὸ πρόσωπό του τὸν συντάκτη τῆς Ὁμολογίας¹⁶.

Ὡς πρὸς τὸ θεματολόγιο καὶ τὶς ἀποφάσεις τους οἱ προαναφερθεῖσες Σύνοδοι ἀκολουθοῦν ἄρθρο πρὸς ἄρθρο τὴν Λουκάρειο Ὁμολογία, τὸ περιεχόμενο τῶν ὁποίων καὶ ἀναιροῦν, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι σὲ σχέση μὲ τὴ σύνοδο τοῦ 1638, αὐτὴ τοῦ 1642 περιλαμβάνει μίᾳ περισσότερο ἐκτεταμένη ἀναίρεση τῶν ἄρθρων τῆς Ὁμολογίας καὶ δὲν καταδικάζει ὅπως εἶδαμε τὸν Λούκαρι προσωπικά.

Κατὰ τὸ δεῦτερο ἡμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνα ξεσπᾷ στὴ Γαλλία, μεταξὺ Ἰανсениσμοῦ καὶ Καλβινισμοῦ, ἡ ευχαριστιακὴ διαμάχη¹⁷ στὴν ὁποία ἀναμείχθηκε, μεταξὺ ἄλλων, ἀκουσίως στὴν ἀρχὴ καὶ ἐκουσίως στὴν πορεία καὶ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Οἱ πρωταγωνιστὲς τῆς διαμάχης αὐτῆς, οἱ περιώνυμοι Ἰανсениστὲς τοῦ Ἀββαείου τῆς Port-Royal στὸ Παρίσι καὶ ὁ καλβινιστὴς πάστορας τῆς Charenton Jean Claude, ἀναζήτησαν στὸ περιεχόμενο τῆς πίστεως τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας τὴ χρήσιμη ἐπιχειρηματολογία ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων τους. Ἡ κάθε μίᾳ ἀπὸ τὶς ἀντιμαχόμενες

15. N. Pappaliaki, "Concilium Constantinopolitanum 1638" στὸ: *Corpus Christianorum Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta*, τ. IV.1, σ. 23

16. Γ. Χειλᾶς, Ὁ Κύριλλος Λούκαρης, ὅ.π. σημ. 5, σσ. 109-111.

17. Γιὰ τὴν Εὐχαριστιακὴ Ἐριδα στὴ Γαλλία βλ. Ν. Τζιράκης, Ἡ Περὶ Μετουσίωσης "Transsubstantiatio" Εὐχαριστιακὴ Ἔρις..., βλ. παραπάνω σημ. 2· G. Podskalsky, Ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογία ἐπὶ Τουρκοκρατίας 1453-1821, (μετ. Πρωτ. Γ. Μεταλληνός), Ἀθήνα 2005, σσ. 487-492· Βλ. Φειδᾶς, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ. 3, Ἀθήνα 2014, σσ. 708-724.

πλευρὲς ἐπιθυμοῦσε νὰ ἀποδείξει, πρὸς ἴδιον συμφέρον, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, μίᾳ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ μὲ μακρὰ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, διεκλήρυττε καὶ ὁμολογοῦσε τὴν ἴδια μὲ αὐτὲς πίστη σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν πραγματικὴ παρουσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στὴ θεία Εὐχαριστία, τὴ διδασκαλίᾳ περὶ μετουσιώσεως καὶ ἄλλα θέματα ἢ σημεῖα γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξετυλίχθη ἡ μεταξὺ τους διαμάχη¹⁸.

Οἱ Σύνοδοι τῆς Λευκωσίας τοῦ 1668 καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1672 ἐντάσσονται, ὅπως εἴπαμε, στὶς ἀντιπροτεσταντικὲς συνόδους τοῦ ΙΖ' αἰῶνα, ἀλλὰ διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τὶς προηγούμενες ὡς πρὸς τὸν ἰδιαίτερο λόγο σύγκλησέως τους. Γενικὴ προϋπόθεση συγκλήσεως αὐτῶν τῶν Συνόδων παραμένει ἡ προηγούμενη κυκλοφορία τῆς Λουκάρειου Ὁμολογίας, παρὰ ταῦτα ὅμως, οἱ κύριοι λόγοι σύγκλησής τους ἀλλὰ καὶ τὸ θεματολόγιό τους, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς διαμάχης μεταξὺ Ἰανсениστῶν καὶ Καλβινιστῶν στὴ Γαλλία. Ἡ ἐπομένη Σύνοδος, αὐτὴ τῶν Ἱεροσολύμων τοῦ 1672, ἐντάσσεται μερικῶς στὴν ἴδια προβληματικὴ, καθὼς δὲν ἀγνοεῖ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ πρακτικὰ της, τὴν ἐν λόγῳ διαμάχη, ἀλλὰ δὲν περιορίζεται μόνον σὲ αὐτήν. Ἡ σύγκληση τῶν προαναφερθεισῶν Συνόδων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ὑπῆρξε καρπὸς τῶν προσπαθειῶν τῶν Γάλλων Ἰανсениστῶν καὶ τῶν συμμάχων τους, οἱ ὁποῖοι ἀναζητοῦσαν «ἀνατολικά» τεκμήρια ποὺ θὰ ἀπεδείκνυαν τὴ συμφωνία τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὶς θέσεις τῶν Ἰανсениστῶν, ὅπως αὐτὲς ἐκφράζονταν στὸ πλαίσιο τῆς διαμάχης τους μὲ τοὺς Καλβινιστὲς στὴ Γαλλία¹⁹.

Τελευταία ἀπὸ τὶς ἀντιπροτεσταντικὲς συνόδους τοῦ ΙΖ' αἰῶνα ὑπῆρξε αὐτὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1691, ἡ ὁποία συνεχλήθη μὲ σκοπὸ τὴν ὑπεράσπιση τῆς χρήσεως τοῦ ὄρου «μετουσίωσις», τὴν

18. A. Hamilton, "From East to West.: Jansenists, orientalist, and the Eucharistic Controversy" στὸ: W. Otten – A. Vanderjaqt – H. Vries de, (ἐπιμ.), *How the West Was Won, Essays on Literary Imagination, the Canon, and the Christian Middle Ages for Burcht Pranger*, Leiden-Boston 2010, σ. 83· F. Gabriel, «Les témoins orientaux d'une querelle latine : orthodoxie et professions de foi dans *La perpétuité de la foi*» στο: M. H. Blancet, – F. Gabriel (ἐπιμ.), *L'Union à l'épreuve du formulaire professions de foi entre églises d'Orient et d'Occident (XIIIe-XVIIIe Siècle)*, Leuven-Paris-Bristol 2016, σ. 376.
19. Ἰω. Καρμίου, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὁ.π., σσ. 687-689, 694-701· V. Kontouma – S. Garnier, "Concilium Hierosolymitanum", ὁ.π., σσ. 267-271.

παράθεση του ὀρθοδόξου περιεχομένου του, ἀλλὰ καὶ τὴν καταδίκη τῶν θέσεων τοῦ Ἰωάννη Καριοφύλλη ἐνάντια στὴ χρήση τοῦ ὄρου. Ὁ Καριοφύλλης ἀπέριπτε στὴ διδασκαλία του τὴ χρήση καὶ τὸν ὄρο «μετουσίωσις», ὡς ἀλλότριον τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας καὶ παραδόσεως, θεωρώντας τον δάνειο ἐκ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς σχολαστικῆς θεολογίας²⁰.

Ἡ διαμάχη μεταξύ Ἰανсениστῶν καὶ Καλβινιστῶν στὴ Γαλλία

Κατὰ τὸ δεύτερο ἡμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνα, οἱ Ἰανсениστὲς τῆς Γαλλίας εἰσέρχονται σὲ μία νέα περίοδο σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὶς σχέσεις τους μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Ἡ ἔναρξη τῆς περιόδου, ἡ ὁποία ἔμεινε στὴν ἱστορία τῶν σχέσεων τους μὲ τὸν Ρωμαιοκαθολικισμό ὡς ἡ περίοδος τῆς «Κλημεντείου Εἰρήνης» ἢ ἡ περίοδος τῆς «Εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας», ἀπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὶς ἐνέργειες τοῦ Πάπα Κλήμεντος Θ' (1667-1669), μὲ σκοπὸ τὴ συμφιλίωση μεταξύ Ἰανсениσμοῦ καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, ἀποδέσμευσε τοὺς Ἰανсениστὲς τοῦ Ἀββαείου τῆς Port-Royal ἀπὸ τὴ διαμάχη τους μὲ τὸ Τάγμα τῶν Ἰησοῦιτῶν καὶ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ στρέψουν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴ δραστηριότητά τους ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τους ποὺ ἦσαν οἱ Προτεστάντες. Ὁ στόχος αὐτὸς ἐξυπηρετοῦσε τοὺς Ἰανсениστὲς καθὼς ἔτσι μετέτρεπαν μία διαμάχη ἐνδορωμαιοκαθολικῆ²¹ (Ἰανсениσμός - Ἁγία Ἐδρα/Ἰησοῦιτες), σὲ μία σύγκρουση ἐκτὸς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ μὲ τὸν Προτεσταντισμό. Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ Ἰανсениσμός, στρεφόμενος ἐναντίον τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἀφ' ἑνὸς ἐπιχειροῦσε μία ἐπαναπροσέγγιση τῶν παραδοσιακῶν δυνάμεων τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου προσέφερε μὲ τὶς ὑπηρεσίες του μία ἀδιάσειστη ἀπόδειξη τῆς ὀρθοδοξίας του ἐναντι αὐτοῦ²².

20. Ἰω. Καμμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὁ.π., σσ. 773-778· F. Lauritzen, "Concilium Constantinopolitanum", ὁ.π. (βλ. σημ.14), σσ. 331-333.

21. A. Hamilton, "From East to West...", ὁ.π. σημ. 18, σ. 83.

22. R. Snoeks, *L'argument de tradition dans la controverse eucharistique entre catholiques et réformés français au XVIIe siècle*, Louvain-Gembloux, 1951, σσ. 173-234; H. Bost, «Jean Claude controversiste: Charrenton contre Port-Royal?» *Les Chroniques de Port-Royal* 47 (1998), σσ. 149-150· F. Gabriel, «Les témoins orientaux d'une querelle

Τὸ θέμα ποὺ κυριάρχησε στὴν ἐν λόγω διαμάχη μεταξύ Ἰανсениστῶν καὶ Καλβινιστῶν ἦταν ἡ θεία Εὐχαριστία. Στὶς μεταξύ τους θεολογικὲς ἀντεγκλήσεις, τὸ θέμα αὐτὸ φυσικὰ δὲν ἀπασχολοῦσε γιὰ πρώτη φορὰ τὸν Ρωμαιοκαθολικισμό καὶ τὸν Προτεσταντισμό, ὅμως κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ΙΖ' αἰῶνα ἔλαβε κυρίαρχη θέση²³.

Ἡ ἀρχὴ ἔγινε μὲ τὴν ἔκδοση ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Προτεσταντῶν συγγραφέων Edme Aubertin²⁴ καὶ David Blondel²⁵ μελετῶν ἀφιερωμένων στὴ θεία Εὐχαριστία, οἱ ὁποῖες ἀμφισβητοῦσαν τὰ ἱστορικὰ θεμέλια τῆς διδασκαλίας τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ περὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐνῶ παράλληλα ἐμφάνιζαν τὶς περιεχόμενες σὲ αὐτὲς θεολογικὲς θέσεις, ὡς γνήσια συνέχεια τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου.

Ὁ Aubertin, ἐμφορούμενος ἀπὸ τὴν Καλβινικὴ διδασκαλία, ἠρνεῖτο ὅποιονδήποτε τύπο μεταβολῆς μὲ τὸν καθαγιασμό τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἄρτου στὴν Εὐχαριστία²⁶ καὶ ἐπιχειροῦσε νὰ ἀποδείξει ὅτι τὸ δόγμα περὶ μετουσιώσεως εἶναι ἀμάρτυρο στὴν Ἁγία Γραφή ὅπως καὶ στὰ ἔργα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρώτων αἰῶνων²⁷.

Νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἔργο του Aubertin ἀποφάσισε ὁ Pierre Nicole, ἓνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους γνωστούς Ἰανсениστές, ὁ ὁποῖος συνέγραψε μίαν μελέτη ποὺ προοριζόταν ὡς βοήθημα γιὰ τὶς μοναχὲς τοῦ Ἀββαείου

latine...», ὁ.π. σ. 374· J. Woodbridge, «La “grande chasse aux manuscrits” la controverse eucharistique et Richard Simon», στὸ: O. Elyada, J. Le Brun (ἐπιμ.), *Conflits politiques, controverses religieuses. Essais d'histoire européenne aux 16e-18e siècles*, Paris 2002, σ. 152.

23. R. Snoeks, *L'argument...*, ὁ.π., σ. 183· H. Bost, «Jean Claude controversiste...» ὁ.π., σ. 149· F. Gabriel, «Les témoins orientaux d'une querelle latine...» ὁ.π., σ. 373· J. Woodbridge, «La “grande chasse aux manuscrits”...», ὁ.π., σ. 150.

24. Πρόκειται γιὰ τὰ ἔργα του: *Conformité de la créance de l'Eglise et de S. Augustin sur le sacrement de l'eucharistie*, ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1626 καὶ *L'eucharistie de l'ancienne Eglise, ou Traité auquel il est montré quelle a été durant les six premiers siècles, depuis l'institution de l'eucharistie, la doctrine de l'Eglise*, Genève 1633.

25. Πρόκειται γιὰ τὸ ἔργο του: *Eclaircissements familiers de la controverse de l'eucharistie*, Quevilly 1641.

26. A. Hamilton, «From East to West...», ὁ.π., σ. 83.

27. S. Garnier, «L'édition Dosithée (1683) des Opera omnia de Syméon de Thessalonique», *Annuaire de l'École pratique des hautes études, Section des sciences religieuses* 123 (2016), σ. 223· F. Gabriel, «Les témoins orientaux d'une querelle latine...», ὁ.π., σ. 375.

της Port-Royal, την όποία τιτλοφόρησε *L'Office du Saint – Sacrement* και έφερε τον έξιης όπότιτλο: *Traité contenant une manière facile de convaincre les hérétiques, en montrant qu'il ne s'est fait aucune innovation dans la créance de l'Église, sur le sujet de l'Eucharistie (1659)*²⁸. Σκοπός της συγγραφής του Nicole ήταν να άποδείξει στους Προτεστάντες ότι ή Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία όχι μόνο δέν εισήγαγε καινοτομίες, αλλά παρέμενε συνεπής ως προς τó δόγμα περι θείας Εύχαριστίας άπό την άποστολική έποχή²⁹.

Τó περιεχόμενο της μελέτης αύτης ήταν προσανατολισμένο στον δυτικό χριστιανισμό και όριοθετημένο άπό τά ζητήματα περι θείας Εύχαριστίας, όπως αύτά άνέκυψαν στη Γαλλία. Όμως ένα μέρος της χρησιμοποιούμενης σε αύτή έπιχειρηματολογίας, με έμμεσο τρόπο, περιέπλεκε και τή Χριστιανική Άνατολή. Παρά τον δυτικό προσανατολισμό και ένδιαφέρον του, ό συγγραφέας επέλεξε, με σκοπό την άπόδειξη της καθολικότητας του δόγματος περι της μετουσιώσεως, όχι μόνον τή χρήση μακρών άποσπασμάτων έργων Πατέρων της Άνατολής αλλά και την παράθεση της διαπίστωσης ότι τó δόγμα αύτό ήταν καθολικά άποδεκτό τόσο έντός της Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας όσο και έντός τών Κοινοτήτων που δέν ήταν σε κοινωνία με αύτή, όπως οί Έλληνες και οί Άρμένιοι³⁰.

Η μελέτη αύτή του Nicole, άν και δέν δημοσιεύθηκε ποτέ καθώς θεωρήθηκε ύπερβολικά πολεμικού χαρακτήρα και κυκλοφορούσε μόνο σε χειρόγραφη μορφή, γνώρισε μεγάλη διάδοση τόσο στα ρωμαιοκαθολικά περιβάλλοντα όσο και στα προτεσταντικά. Συνέπεια της διάδοσής της ήταν να γίνει γνωστό τó περιεχόμενό της και στον Καλβινιστή Πάστορα της Charenton Jean Claude, ό όποιος έπρόκειτο να γίνει ένας εκ τών πρωταγωνιστών της διαμάχης μεταξύ Ίανσενιστών και Προτεσταντών και ό κατ' έξοχήν αντίπαλος τών Ίανσενιστών³¹.

28. C. P. Goujet, *Continuation des essais de morale contenant la vie de M. Nicole et l'histoire de ces ouvrages*, τ. 14, Liège 1767, σ. 118.

29. H. Bost, «Jean Claude controversiste...», ό.π., σ. 150· S. Garnier, «L'édition Dosithée (1683) ...», ό.π., σ. 224· J. Woodbridge, «La "grande chasse aux manuscrits" ...», ό.π., σσ. 150-151; A. Hamilton, «From East to West...», ό.π., σ. 83.

30. A. Hamilton, «From East to West...», ό.π., σ. 83.

31. J. Woodbridge, «La "grande chasse aux manuscrits" ...», ό.π., σ. 151· S. Garnier, «L'édition Dosithée (1683) des Opera omnia de Syméon de Thessalonique», ό.π., σ.

Τὸ 1662 συνεγράφη καὶ κυκλοφορήθηκε σὲ χειρόγραφη μορφή ἢ “Réponse” τοῦ Jean Claude στὴ μελέτη τοῦ Nicole³². Σ’ αὐτὴ ὑποστηρίζει μεταξὺ ἄλλων ὅτι τὰ ἱστορικὰ ἴχνη τῆς διδασκαλίας τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας περὶ μετουσιώσεως ἀνάγονται στὸν δέκατο ἢ τὸν ἐνδέκατο αἰῶνα καὶ δὲν εἶναι προγενέστερα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς. Ἐπίσης, ὅσον ἀφορᾷ στὴν Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, δὲν ἀποδεχόταν ὅτι αὐτὴ εἶχε μία σταθερὴ καὶ συγκεκριμένη διδασκαλία περὶ τῆς μετουσιώσεως ἀμφιβάλλοντας παράλληλα γιὰ τὸ ἂν εἶχαν μία τέτοια διδασκαλία καὶ οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς³³.

Καθὼς ἢ “Réponse” τοῦ Jean Claude γίνεται γνωστὴ στοὺς ἐπιφανεῖς Ἰανσενιστὲς Pierre Nicole καὶ Antoine Arnauld, αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους ἀποδέχονται μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴν πρόκληση, δίδοντας ἔτσι τὸ ἐναρκτήριο λάκτισμα στὴ διαμάχη τους μὲ τοὺς Γάλλους Καλβινιστὲς. Ἐμπλεκόμενοι σὲ αὐτὴν τὴ διαμάχη οἱ Ἰανσενιστὲς προσέβλεπαν σὲ σημαντικώτατα ὀφέλη. Ἀπὸ τῆ μία πλευρὰ τοὺς δινόταν ἢ εὐκαιρία νὰ ἀποδείξουν τὴν ὀρθοδοξία τους ὑπερασπιζόμενοι ἕνα δόγμα γενικὰ ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὴν ὀλοκληρία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶχαν τὴ δυνατότητα ἀντὶ νὰ ἀμύνονται στὶς κατηγορίες περὶ αἰρέσεως, ποὺ τοὺς ἀποδίδονταν πρὸ τῆς περιόδου τῆς «Κλημεντείου Εἰρήνης», τώρα νὰ παρουσιάζουν ἑαυτοὺς ὡς ὑπερμάχους τῆς Ἐκκλησίας, στὴν ὁποία ἐξ ἄλλου οὐδέποτε ἔπαψαν νὰ εἶναι πιστοί. Ἀκόμη ἦταν πλέον σὲ θέση νὰ ἀρνηθοῦν τὴν κατηγορία περὶ ἐλλείψεως σεβασμοῦ πρὸς τὸ μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, ποὺ τοὺς εἶχε ἀποδοθεῖ ἐξαιτίας τοῦ ἔργου τοῦ Antoine Arnauld, *De la frequente communion* (1643), ἔργο στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας ἀποθάρρυνε τὴ συχνὴ κοινωνία τῶν πιστῶν, ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ βαθέως σεβασμοῦ πρὸς τὸ Μυστήριο αὐτὸ καὶ τῆς θέσεως ὅτι προϋπόθεση συμμετοχῆς σὲ αὐτὸ ἦταν ἢ ἀπαραίτητη προετοιμασία ἀπὸ πλευρᾶς τῶν πιστῶν³⁴.

223· F. Gabriel, «Les témoins orientaux d’une querelle latine...», ὁ.π., σ. 375.

32. H. Bost, «Jean Claude controversiste...» ὁ.π., σ. 150· J. Woodbridge, «La “grande chasse aux manuscrits”...», ὁ.π., σ. 151.

33. A. Hamilton, “From East to West...”, ὁ.π., σ. 84.

34. J. Woodbridge, «La “grande chasse aux manuscrits”...», ὁ.π., σ. 84.

Οί Ίανσενιστές, βάσει τῶν προαναφερθέντων, προχώρησαν στὴ δημοσίευση τῆς ἀπάντησής τους στὸ ἔργο τοῦ Claude διὰ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς *Perpétuité de la foi de l'Église catholique touchant l'Eucharistie. Avec la Réfutation de l'Écrit d'un ministre contre ce traité. Divisée en trois parties*, Paris 1664, γνωστῆς ὡς *Petite Perpétuité*³⁵.

Σὲ αὐτὴ τὴν πρώτη ἔκδοση τῆς *Perpétuité* οἱ Ίανσενιστὲς ἐπεχείρησαν τὴν ἄσκηση κριτικῆς στὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Jean Claude, ἐπικεντρώνοντας τὸ ἐνδιαφέρον τους στὶς προερχόμενες ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ Δύση πηγές. Παρ' ὅλα αὐτά, στὸ τέλος τοῦ ἔργου τους αὐτοῦ ὑπεστήριξαν ὅτι δὲν ὑπάρχει καμία ἀμφιβολία ὅτι ὅλες οἱ σχισματικὲς χριστιανικὲς κοινότητες τῆς Ἀνατολῆς ἦσαν σὲ συμφωνία μὲ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ὡς πρὸς τὸ δόγμα τῆς μετουσιώσεως³⁶.

Μὲ αὐτὴν τους τὴ διαπίστωση οἱ Ίανσενιστὲς προσπάθησαν νὰ ἀποδείξουν τὸν συλλογισμό τους ὅτι ἡ συμφωνία μεταξὺ τῶν κοινοτήτων τῆς Ἀνατολῆς, ἡ θεώρηση τῶν ὁποίων ὡς σχισματικῶν ἀνάγεται στὴν πρώτη χιλιετία, καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ δόγματος τῆς μετουσιώσεως ἀποδεικνύει παράλληλα καὶ τὴν ἀναγωγή τοῦ συγκεκριμένου δόγματος στὴν πρώιμη χριστιανικὴ ἐποχὴ καὶ ὀπωσδήποτε πρὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνα. Ἐξάλλου γιὰ τοὺς Ίανσενιστὲς ἡ διαχρονικότητα μιᾶς παραδόσεως, ὅπως ἡ διδασκαλία περὶ μετουσιώσεως, στὸ διάβα τῶν αἰῶνων μαρτυροῦσε τὴ γενικὴ ἀποδοχὴ τοῦ περιεχομένου της, τὴν μετατροπὴ της σὲ νόμο καὶ ἐν τέλει ἀπόδειξη ὅτι ἡ καθολικὴ πίστη τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν Εὐχαριστία ἦταν ἀδιάσπαστη ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια³⁷.

Ἡ ἀπάντηση ἀπὸ μέρους τοῦ Jean Claude στὴ νέα ἔκδοση τῶν Ίανσενιστῶν ὑπῆρξε ἄμεση δημοσίευσε μία ἀκόμη δική του μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλο *Réponse aux deux traités intitulés la perpétuité de la foi de*

35. J. Woodbridge, «La “grande chasse aux manuscrits”...», ὅ.π., σ. 84· F. Gabriel, «Les témoins orientaux d'une querelle latine...», ὅ.π. σσ. 375-376.

36. A. Hamilton, «From East to West...», ὅ.π., σσ. 84-85· F. Gabriel, «Les témoins orientaux d'une querelle latine...», ὅ.π., σσ. 375-377.

37. G. Tavard, *La tradition au XVIIe siècle en France et en Angleterre*, Paris 1969, σσ. 121-154· F. Gabriel, «Les témoins orientaux d'une querelle latine...», ὅ.π., σσ. 376-377· Papamikroulis Emm., *Il Sinodo anticalvinista di Nicosia (1668)*, Roma 2018, σ. 74.

*l'Eglise catholique touchant l'Eucharistie*³⁸. Σὲ αὐτὴ ἐπετίθετο στὸ ἔργο τῶν Ἰανσενιστῶν ἐπιχειρώντας νὰ ἀποδομήσει τὴν ἐπιχειρηματολογία τους καὶ ἀποδίδοντάς τους ἐλλείψεις στὴν ἐρμηνεία τῶν πηγῶν. Ἀκόμη ὑπεστήριξε ὅτι οἱ χρησιμοποιούμενες πηγές τῶν Ἰανσενιστῶν ἦταν δευτερεύουσας σημασίας καὶ περιορισμένης ἀuthεντίας. Αὐτές, σημείωνε, θὰ ἔφεραν κάποια ἀuthεντία ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ συνοδικῶν διατάξεων, κατηχήσεων, λειτουργικῶν κειμένων, ὁμολογιῶν πίστεως καὶ ἄλλων ἐγγράφων αὐτοῦ τοῦ εἴδους³⁹. Ἐν τέλει ἤρνεϊτο τὴ διαπίστωση τῶν Ἰανσενιστῶν ὅτι οἱ Ἑλληνας ἢ οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς γενικὰ εἶχαν κοινὴ τὴν πίστη περὶ τοῦ Μυστηρίου τῆς Εὐχαριστίας⁴⁰ μὲ τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, παρουσιάζοντάς τους παράλληλα ὡς ἔχοντας διδασκαλία περὶ αὐτοῦ σύμφωνη μὲ τὶς προτεσταντικὲς πεποιθήσεις⁴¹.

Στὴν ἀπόλυτη θέση τῶν Ἰανσενιστῶν ὅτι: «*Que l'on demande à tous les Grecs qui son tau monde s'ils sont en different avec l'Église Romaine sur le sujet de l'Eucharistie, ils vous répondront que non*», ὁ Claude παρέθεσε μὲ τὸν ἴδιο ἀπόλυτο τρόπο τὴ δική του ὅτι: «*Que l'on demande à tous les Grecs qui sont au monde, s'il y a quelque Loy generale parmy eux qui établisse la Transsubstanciacion, si quelqu'un de leurs Conciles là déterminée, si elle est portée par quelqu'une de leurs Confessions de Foy; ils vous répondront que non*»⁴².

Ἡ σχεδὸν ταυτόχρονη δημοσίευση τοῦ ἔργου τοῦ Jean Claude μὲ τὸ τελευταῖο ἔργο τῶν Ἰανσενιστῶν αἰφνιδίασε τοὺς δευτέρους καὶ τοὺς ὀδήγησε στὴν ἀνάληψη μιᾶς ἐργώδους ἐκδοτικῆς πρωτοβουλίας μὲ σκοπὸ τὴ σύνταξη μιᾶς ὀλοκληρωμένης καὶ ἀποστομωτικῆς ἀπάντησης ἀπὸ μέρος τους στὶς κατηγορίες καὶ τὶς προκλήσεις τὶς προερχόμενες

38. J. Woodbridge, «La "grande chasse aux manuscrits"...», ὁ.π., σ. 152· S. Garnier, «L'édition Dosithée (1683) des Opera omnia de Syméon de Thessalonique», ὁ.π., σ. 224· H. Bost, «Jean Claude controversiste...» ὁ.π., σσ. 150-151.

39. J. Claude, *Réponse aux deux traités intitules la perpétuité de la foi de l'Église catholique touchant l'Eucharistie*, Paris 1665, σσ. 707, 711.

40. J. Claude, *Réponse aux deux traités intitules la perpétuité de la foi de l'Église...* ὁ.π., σσ. 48, 698, 711.

41. J. Claude, *Réponse aux deux traités intitules la perpétuité de la foi de l'Église...* ὁ.π., σσ. 708-709.

42. J. Claude, *Réponse aux deux traités intitules la perpétuité de la foi de l'Église...* ὁ.π., σσ. 694-695· A. Hamilton, «From East to West...», ὁ.π., σ. 85.

ἀπὸ τοὺς Καλβινιστὲς διὰ τῆς πέννας τοῦ Jean Claude. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς πρωτοβουλίας ὑπῆρξε ἡ ἔκδοση τοῦ μνημειώδους τρίτου ἔργου (1669, 1672, 1674) ὑπὸ τὸν τίτλο: *La Perpétuité de la foi de l'Église catholique touchant l'Eucharistie, défendue contre le livre du sieur Claude, ministre de Charenton, ἢ Grande Perpétuité*⁴³.

Ἡ περιεχομένη στὸν πρῶτο τόμο τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐπιχειρηματολογία, ἔδιδε συνέχεια στὴν καλλιέργεια τῆς θέσεως τῶν Ἰανσενιστῶν ὡς πρὸς τὴ συνάφεια μεταξὺ τῆς ρωμαιοκαθολικῆς πίστεως καὶ αὐτῆς τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς σχετικὰ μὲ τὴν Εὐχαριστία καὶ ἄλλα θέματα ποὺ περιελαμβάνοντο στὴ διαμάχη μὲ τοὺς Προτεστάντες.

Γιὰ τὴν ὑποστήριξη αὐτῆς τῆς θέσεως δημοσιεύονται στὸ τέλος τοῦ πρώτου τόμου «τεκμηρία» προερχόμενα ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ χριστιανοσύνη ὑπὸ τὴ μορφῇ, στίς περισσότερες τῶν περιπτώσεων, ὁμολογιῶν πίστεως⁴⁴.

Μέρος αὐτῶν τῶν «τεκμηρίων» ἀποτελεῖ καὶ ἓνα ἔγγραφο ὑπογεγραμμένο ἀπὸ τὸν μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου Ἰλαρίωνα Κιγάλα⁴⁵, τὸ ὁποῖο περιέχει σὲ λατινικὴ μετάφραση τὶς ἀποφάσεις τῆς ἀντικαλβινιστικῆς Συνόδου τῆς Λευκωσίας τοῦ 1668⁴⁶.

Τὸ 1670 ὁ Jean Claude δίδει συνέχεια στὴ διαμάχη του μὲ τοὺς Ἰανσενιστὲς, καθὼς προχώρησε στὴν ἔκδοση ἑνὸς νέου ἔργου μὲ τὸ ὁποῖο μεταξὺ ἄλλων ἤσκησε κριτικὴ καὶ προέβη σὲ ἀξιολόγηση τῶν περιεχομένων στὴν *Perpétuité* τεκμηρίων ἀνατολικῆς προελεύσεως⁴⁷.

43. H. Bost, «Jean Claude controversiste...» ὁ.π., σσ. 151-152· J. Woodbridge, «La "grande chasse aux manuscrits"...», ὁ.π., σσ. 152-153· S. Garnier, «L'édition Dosithée (1683) des Opera omnia de Syméon de Thessalonique», ὁ.π., σσ. 223-224· Kontouma V. – Garnier S., «Concilium Hierosolymitanum», ὁ.π., σσ. 268-269.

44. F. Gabriel, «Les témoins orientaux d'une querelle latine...», ὁ.π., σσ. 377-379.

45. Γιὰ τὴ βιογραφία καὶ τὴν ἐργογραφία του βλ. A. Tillyrides, *Hilarion Archbishop of Cyprus and his unpublished works*, Oxford 1976 καὶ Emm. Papamikroulis, *Il Sinodo anticalvinista di Nicosia (1668)*, Roma 2018, σσ. 97-105 ὅπου ἡ νεώτερη βιβλιογραφία.

46. A. Arnould, *La Perpétuité de la foi de l'Église catholique touchant l'Eucharistie, défendue contre le livre du sieur Claude, ministre de Charenton*, τ. 1, Paris 1669, σσ. 85-86.

47. Πρόκειται γιὰ τὸ ἔργο *Réponse au livre de M. Arnould intitulé La Perpétuité de la foi touchant l'eucharistie*. H. Bost, «Jean Claude controversiste...» ὁ.π., σ. 152· S. Garnier, «L'édition Dosithée (1683) des Opera omnia de Syméon de Thessalonique», ὁ.π., σσ. 223-224· V. Kontouma – S. Garnier, «Concilium Hierosolymitanum», ὁ.π., σ. 269.

Ἡ διαμάχη μεταξύ Ἰανсениστῶν καὶ Καλβινιστῶν στὴ Γαλλία διὰ τῶν ἐκδόσεων συνεχίσθη μέχρι καὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰώνα μὲ ἀποτέλεσμα τὴ δημοσίευση πληθώρας μελετῶν ἀντιπροτεσταντικοῦ ἢ ἀντιρωμαιοκαθολικοῦ χαρακτήρα. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς μὴ εὐρισκόμενους σὲ κοινωνία χριστιανοὺς μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία καὶ τὴν Ὀρθόδοξο Ἐκκλησία, παρουσιάζει ὁ τρίτος τόμος τῆς *Perpétuité*, στὸν ὁποῖο οἱ Ἰανсениστὲς περιέλαβαν δεκάδες ἔγγραφοι μαρτυρίες ἀνατολικῆς προελεύσεως καὶ ἀντιπροτεσταντικοῦ χαρακτήρα⁴⁸.

Ἡ συλλογὴ χειρογράφων ἐκ τῆς Ἀνατολῆς περιλαμβανομένων στὴν *Grande Perpétuité*

Ὅπως ἀνεφέρθη προγενέστερα, ἡ πίστη τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς περὶ τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας κατεῖχε κεντρικὴ θέση στὴ διαμάχη μεταξύ Ἰανсениστῶν καὶ Καλβινιστῶν στὴ Γαλλία. Οἱ Ἰανсениστὲς στὴν ἀναζήτησή τους γιὰ χρῆσιμα στὸ ἐκδοτικὸ τους σχέδιο χειρόγραφοι βρέθηκαν ἐνώπιον πολλῶν δυσκολιῶν, δεδομένης τῆς σπανιότητος τέτοιων χειρογράφων. Οἱ βιβλιοθηκῆς τῶν Παρισίων ἦταν τὸ πιὸ προσιτὸ μέρος γιὰ τὴν ἀναζήτηση αὐτῶν, καθὼς στὶς συλλογές τους περιελάμβαναν πληθώρα χειρογράφων ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, πλὴν ὅμως αὐτὰ δὲν εἶχαν καμμία χρησιμότητα γιὰ τοὺς Ἰανсениστὲς, καθὼς τὸ περιεχόμενό τους ἐλάχιστα εἶχε νὰ προσφέρει στὶς ἰδιαίτερες ἀνάγκες τοῦ ἐκδοτικοῦ τους σχεδίου⁴⁹.

Τὸ γεγονός αὐτὸ γίνεται εὐκόλως ἀντιληπτό, καθὼς ἡ θεματολογία γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξετυλίχθη ἡ διαμάχη μεταξύ Ἰανсениστῶν καὶ Καλβινιστῶν, ἀφ' ἐνὸς ἀντλοῦσε τὸ περιεχόμενό της ἀπὸ τὶς ἰδιαίτερες πεποιθήσεις τῆς κάθε ἀντιμαχόμενης πλευρᾶς καὶ ἀφ' ἐτέρου ἐπρόκειτο γιὰ μίαν ἀντιμαχίαν δημιουργημένην στὴ Δύση, μεταξύ δυτικῶν χριστιανῶν, μὲ σαφῆ δυτικὸ προσανατολισμὸ καὶ στοχοθεσία.

48. H. Bost, «Jean Claude controversiste...», ὁ.π., σσ. 152-153· F. Gabriel, «Les témoins orientaux d'une querelle latine...», ὁ.π., σ. 379.

49. J. Woodbridge, «La "grande chasse aux manuscrits"...», ὁ.π., σ. 157.

Οι Ίανσενιστές, ενώπιον τῆς ἀδυναμίας νὰ ἐξεύρουν τὶς χρήσιμες σὲ αὐτοὺς ἀνατολικὲς μαρτυρίες στὰ χειρόγραφα τῶν Παρισίων, ἐπέλεξαν νὰ στραφοῦν στὴν ἀναζήτηση σύγχρονων τῆς ἐποχῆς τους μαρτυριῶν. Πρωτεργάτης σὲ αὐτὴν τὴν προσπάθεια ὑπῆρξε ὁ Ίανσενιστὴς Sébastien Joseph du Cambout de Pontchâteau⁵⁰, ὁ ὁποῖος κινήτοποίησε στὴν ἀνάληψη δράσης γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ καὶ τὸν ἕτερο Ίανσενιστὴ καὶ Ἐπίσκοπο μὲ ἔδρα τὴν Οὐτρέχτη Jean Baptiste du Neercassel⁵¹. Οἱ δύο τους προσέφεραν πολὺτιμες ὑπηρεσίες στοὺς Ίανσενιστές, καθὼς κατόρθωσαν νὰ τοὺς παράσχουν δεκάδες «τεκμήρια» προερχόμενα ἀπὸ τὴν Ἀνατολή⁵². Μεταξὺ αὐτῶν τῶν «τεκμηρίων» συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ κείμενο τῶν ἀποφάσεων τῆς ἀντικαλβινικῆς Συνόδου τῆς Λευκωσίας τοῦ 1668.

Πολύτιμος συνεργάτης τῶν Ίανσενιστῶν ἀνεδείχθη καὶ ὁ Γάλλος πρόξενος στὸ Χαλέπιο François Picquet⁵³, μετέπειτα Ἐπίσκοπος Βαβυλωνος, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον συνέλεγε χειρόγραφα ἀλλὰ καὶ πιστοποιοῦσε τὴ γνησιότητά τους ὑπὸ τὴν προξενικὴ του ιδιότητα⁵⁴.

Ἕνας ἀκόμη διπλωμάτης ὁ ὁποῖος προμήθευσε μὲ πληθώρα χειρογράφων τοὺς Ίανσενιστές, μετὰ ἀπὸ παρότρυνση τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας⁵⁵ καὶ ἀνεψιοῦ τοῦ Ίανσενιστῆ Antoine Arnauld, ὑπῆρξε ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας στὴν Κωνσταντινούπολη Charles Olier μαρκήσιος du Nointel⁵⁶.

50. Neveu B., *Sébastien Joseph du Cambout de Pontchâteau (1634-1690) et ses missions à Rome, d'après sa correspondance et des documents inédits*, Rome 1968.

51. J. Woodbridge, «La “grande chasse aux manuscrits”...», ὅ.π., σ. 158.

52. A. Arnauld, *Réponse générale au nouveau livre de M. Claude*, Paris 1672, σσ. 56-58.

53. G. Goyau, *Un précurseur: François Picquet, consul de Louis XIV en Alep et évêque de Babylone*, Paris 1941.

54. A. Arnauld, *La Perpétuité de la foi de l'Église catholique touchant l'Eucharistie, défendue contre le livre du sieur Claude, ministre de Charenton*, τ. 1, Paris 1669, σσ. 83-84.

55. J. Woodbridge, «La “grande chasse aux manuscrits”...», ὅ.π., σ. 159.

56. H. Omont, *Missions archéologiques françaises en Orient aux XVIIe et XVIIIe siècles*, τ. 1, Paris 1902, σ. 182· A. Vandal, *L'Odyssee d'un ambassadeur. Les voyages du marquis de Nointel (1670-1680)*, Paris 1900· J. Woodbridge, «La “grande chasse aux manuscrits”...», ὅ.π., σσ. 158-160.

Αυτός, σὲ συνεργασία μὲ τὸν γραμματέα του ἐπιφανῆ ἀνατολιστὴ Antoine Galland⁵⁷, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς θητείας του ὡς πρέσβης κάνοντας χρῆση τῆς ιδιότητός του, ἡ ὁποία τοῦ ἐπέτρεπε τὴν ἄσκηση ἐπιρροῆς τόσο στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὅσο καὶ στὶς ἄλλες πατριαρχικὲς ἔδρες τῆς Ἀνατολῆς, καθὼς καὶ σὲ ἐκκλησιαστικὲς προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς, κατώρθωσε νὰ προκαλέσει τὴν ἐκδοση δεκάδων συνοδικῶν ἀποφάσεων, πράξεων καὶ ὁμολογιῶν πίστεως. Αὐτὲς περιεῖχαν τὶς θέσεις τῶν συντακτῶν τοὺς ἐπὶ τῶν ζητημάτων ποὺ κυριαρχοῦσαν στὴ διαμάχη μεταξὺ Ἰανσενισμού καὶ Καλβινισμού. Ἡ δρᾶση του ἐπεξετάθη σὲ ὅλες τὶς κύριες χριστιανικὲς κοινότητες τῆς Ἀνατολῆς⁵⁸ καὶ μάλιστα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἡ ἀνάμειξή του στὴ σύγκληση τῶν ἀντιπροτεσταντικῶν Συνόδων τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τῶν Ἱεροσολύμων τὸ 1672⁵⁹.

Ἡ ἀνάμειξη τῶν Ἰανσενιστῶν στὶς Συνόδους τῆς Λευκωσίας 1668, Κωνσταντινουπόλεως 1672 καὶ Ἱεροσολύμων 1672

Α) Στὴ σύγκληση τῶν Συνόδων

Πρώτη Σύνοδος στὴν ὁποία ἐντοπίζεται ἀνάμειξη τῶν Ἰανσενιστῶν στὴ σύγκλησή της ἀποτελεῖ αὐτὴ τῆς Λευκωσίας τὸ 1668. Ἡ Σύνοδος αὐτὴ συνῆλθε ὡς τοπικὴ ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Νικηφόρου καὶ τὴ συμμετοχῇ τῆς κυπριακῆς ἱεραρχίας, ὀφφικιάλων κληρικῶν καὶ τοῦ Ἰλαρίωνα Κιγάλα⁶⁰.

Ἐνα ἔτος πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου αὐτῆς προηγήθηκε ἀλληλογραφία μεταξὺ τοῦ Sébastien Joseph du Cambout de Pontchâteau καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἰλαρίωνα Κιγάλα Δημητρίου⁶¹, μὲ πρωτοβουλία

57. C. Schefer, *Journal d'Antoine Galland pendant son séjour à Constantinople, 1672-1673*, Paris 1881· J. Woodbridge, «La "grande chasse aux manuscrits"...», ὁ.π., σσ. 159-160.

58. A. Arnould A., *La Perpétuité de la foi de l'Église catholique touchant l'Eucharistie, défendue contre le livre du sieur Claude, ministre de Charenton*, τ. 3, Paris 1674.

59. V. Kontouma – S. Garnier, «Concilium Hierosolymitanum», ὁ.π., σσ. 268-270.

60. Emm. Papamikroulis, *Il Sinodo anticalvinista di Nicosia (1668)*, Roma 2018.

61. Ζ. Τσιρπανλῆς, Ὁ κυπριακὸς ἐλληνισμὸς τῆς διασποράς καὶ οἱ σχέσεις Κύπρου-Βατικανοῦ (1571-1878), Θεσσαλονίκη 2006, σσ. 184-185. Ζ. Τσιρπανλῆς, Τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης καὶ οἱ μαθητές του (1576-1700). Συμβολὴ στὴ

τοῦ πρώτου. Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία αὐτὴ σώζεται ἡ ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ⁶² τοῦ Δημήτριου Κιγάλα στὸν Pontchâteau. Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Pontchâteau μποροῦμε νὰ τὸ ὑποθέσουμε ἀπὸ τὴν ἀπάντηση τοῦ Κιγάλα, ὅπως ἐπίσης καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ φύση τῆς ἰδιαιτέρας ἀποστολῆς ποὺ εἶχε ἀναλάβει ὁ Pontchâteau στὸ πλαίσιο τοῦ ἐκδοτικοῦ ἔργου τῶν Ἰανсениστῶν⁶³.

Ὁ Κιγάλας στὴν ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ του διαβεβαιώνει τὸν ἀποδέκτη τῆς ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι σὲ πλήρη συμφωνία μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ ὡς πρὸς τὰ σημεῖα ποὺ ἀναφέρονται ἀπὸ αὐτόν. Πρὸς ἐπίρρωση τῶν ὅσων ὑποστηρίζει ὁ Κιγάλας, καλεῖ τὸν ἀποδέκτη τῆς ἐπιστολῆς του νὰ συμβουλευθεῖ τὸ Εὐχολόγιον τοῦ Goar καὶ κλείνοντας τὸν διαβεβαιώνει ὅτι δύναται νὰ μεσολαβήσῃ στὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰλαρίωνα, ὁ ὁποῖος κατέχει σημαντικώτατη θέση στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐκδοσὴ μιᾶς πράξης πατριαρχικῆς ἢ συνοδικῆς στὴν ὁποία θὰ καταγράφεται ἡ πίστη τῶν Ὁρθοδόξων γιὰ τὰ ζητήματα ποὺ θέτει ὁ Pontchâteau καὶ μάλιστα καθ' ὄν τρόπο φρονεῖ γι' αὐτὰ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἀναθεματίζοντας ὅποιον ἔχει ἀντίθετη πίστη ἢ διδασκαλία περὶ αὐτῶν⁶⁴.

Ὁ Pontchâteau σὲ ἓνα γράμμα του πρὸς τὸν συνεργάτη του Nercassel⁶⁵, ἀναφέρεται μὲ τὴ σειρά του στὴ λήψη τῆς ἀπαντητικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Δημήτριου Κιγάλα. Σὲ αὐτὸ ὁ Pontchâteau ἀναφέρει ὅτι βρίσκεται ἐν ἀναμονῇ τῆς λήψεως τοῦ ἐγγράφου τοῦ Ἰλαρίωνα

μελέτη τῆς μορφωτικῆς πολιτικῆς τοῦ Βατικανοῦ, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 552-553.

62. É. Legrand, *Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-septième siècle*, τ. 3, Paris 1895, σσ. 340-342.

63. B. Neveu B., *Sébastien Joseph du Cambout de Pontchâteau (1634-1690) et ses missions à Rome, d'après sa correspondance et des documents inédits*, Rome 1968, σσ. 394-397.

64. É. Legrand, *Bibliographie Hellénique...*, ὁ.π., σσ. 340-342.

65. «J'en auray, Dieu aidant, des cophites et du patriarche même de Constantinople; un de ses principaux officiers et qui est inquisiteur général de toute l'Église grecque estant frère d'un de mes amis originaire de Chypre, qui demeure à Venise. Je vous importune avec liberté pour cette affaire qui regarde la gloire de Dieu et le service de l'Église, car dans le dessein que nos amis ont de traiter à fonds non seulement de l'Eucharistie mais même tous les autres points de controverse, le consentement des communions séparées de la nostre est un puissant argument et que l'on fera bien valoir»: B. Neveu, *Sébastien Joseph du Cambout de Pontchâteau (1634-1690) et ses missions à Rome, d'après sa correspondance et des documents inédits*, Rome 1968, σσ. 401-402.

Κιγάλα, επιβεβαιώνοντας την έπιτυχή έκβαση του αίτηματός του πρὸς αὐτόν⁶⁶.

Πληροφορίες γιὰ τὴν ἀνάμειξη τῶν Ἰανσενιστῶν στὴ σύγκληση τῆς Συνόδου μᾶς δίδει καὶ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τῶν ἀποφάσεων τῆς στὸν πρόλογό του. Ἐκεῖ τὰ μέλη τῆς Συνόδου ἀναφέρουν ὅτι ἡ κύρια αἰτία συγκλήσεως τῆς συνόδου ἦταν ἡ πληροφόρηση πού τοὺς παρασχέθηκε ἀπὸ μέρους κάποιων κληρικῶν ἐκ Γαλλίας περὶ τῶν συκοφαντιῶν πού ἀπευθύνουν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δυτικοὶ αἰρετικοί, ὅτι δηλαδὴ δῆθεν οἱ Ὁρθόδοξοι φρονοῦν τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους⁶⁷.

Τὴν ἴδια τακτικὴ ἐξ ἄλλου ἀκολούθησε καὶ ὁ Γάλλος πρέσβης στὴν Κωνσταντινούπολη Nointel, ὁ ὁποῖος ἀπευθύνθηκε στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Διονύσιο Δ΄ (1671-1673), ἐνημερώνοντάς τον ἀφ' ἐνὸς γιὰ τὴ συκοφάντηση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς ὁμοφρονούσης μὲ τὸν Προτεσταντισμὸ καὶ ἀφ' ἑτέρου ζητώντας του τὴν καταγραφή τῶν ὀρθοδόξων θέσεων ἐπὶ μιᾶς σειρᾶς ζητημάτων⁶⁸. Τὰ τεθέντα στὸν Πατριάρχη ζητήματα ἐταυτίζοντο τόσο μὲ τὰ κυρίαρχα ζητήματα⁶⁹ γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξετυλίσσετο ἡ διαμάχη Ἰανσενισμού-Καλβινισμού ὅσο καὶ μὲ τὰ ζητήματα πού εἶχε ἐξετάσει ἤδη ἀπὸ τὸ 1668 ἡ Σύνοδος τῆς Λευκωσίας, ἀλλὰ καὶ θέματα πού ἀπησχόλησαν τὴ Σύνοδο τῶν Ἱεροσολύμων.

Μία ἀπὸ τὶς ἀφορμές, ἂν ὄχι ἡ κυριώτερη, γιὰ τὴν σύγκληση καὶ αὐτῆς τῆς Συνόδου ὑπῆρξε ἡ δραστηριότητα τοῦ Nointel⁷⁰. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐπιβεβαιοῦται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων, καθὼς σὲ αὐτὰ ἀναφέρονται ὀνομαστικὰ ὁ Καλβινιστὴς πάστορας Jean Claude καὶ οἱ κατηγορίες οἱ προερχόμενες ἀπὸ αὐτὸν καὶ τοὺς ὁμόφρονές του ἐναντίον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας⁷¹.

66. B. Neveu, *Sébastien Joseph du Cambout de Pontchâteau (1634-1690)*..., ὁ.π., σσ. 394-405.

67. Emm. Papamikroulis, *Il Sinodo*, ὁ.π., σ. 84.

68. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὁ.π., σσ. 687-688· Γ. Χειλᾶς, *Ὁ Κύριλλος Λούκαρης*, ὁ.π., σσ. 113.

69. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὁ.π., σσ. 689-693.

70. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὁ.π., σσ. 694-695· Γ. Χειλᾶς, *Ὁ Κύριλλος Λούκαρης* ὁ.π., σσ. 114-115, Βλ. Φειδᾶς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. 3, ὁ.π., σ. 689· V. Kontouma – S. Garnier, “*Concilium Hierosolymitanum*”, ὁ.π., σσ. 268-270.

71. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὁ.π., σσ. 701-703· V. Kontouma – S. Garnier, “*Concilium Hierosolymitanum*”, ὁ.π., σσ. 283-289.

B) Τὸ θεματολόγιο τῶν Συνόδων

Ἀπὸ τῆ συγκριτικῆ ἐξέταση τῶν ζητημάτων μετὰ τὰ ὁποῖα ἀσχολήθηκαν οἱ ὑπὸ ἐξέταση Σύνοδοι, ἐξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα γιὰ τὴν προέλευση τῆς θεματολογίας τους καὶ τὴ σχέση τους μετὰ τὰ κυριώτερα ζητήματα γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξετυλίχθη ἡ διαμάχη μεταξὺ Ἰανсениστῶν καὶ Καλβινιστῶν στὴ Γαλλία.

Στὸν παρακάτω πίνακα παρατίθενται τὰ θέματα ποὺ ἔχουν κοινὰ οἱ Σύνοδοι Λευκωσίας 1668, Κωνσταντινουπόλεως 1672 καὶ Ἱεροσολύμων 1672, ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτὰ ποὺ περιλαμβάνονται σὲ δύο ἄλλα κείμενα γιὰ τὴ σύνταξη τῶν ὁποίων ὁ ρόλος τῶν Ἰανсениστῶν εἶναι ἀναμφισβήτητος, καθὼς ἀποτελοῦν καρπὸ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Pontchâteau καὶ τοῦ Neercassel⁷². Πρόκειται γιὰ τὴ βεβαίωση πίστεως τοῦ Ἀρμενίου Ἐπισκόπου τοῦ Ἀμστερνταμ Uscanus⁷³ καὶ τὴν Ὁμολογία Πίστεως ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ἀντιοχείας⁷⁴.

Τὸ τελευταῖο ἔγγραφο εἶναι σημαντικὸ καὶ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς μεθοδολογίας ποὺ ἀκολουθοῦσαν οἱ Ἰανсениστὲς προκειμένου νὰ λάβουν τὰ χρήσιμα σὲ αὐτοὺς στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς ἐρωτώμενους χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ μέθοδος ποὺ ἀκολουθεῖται εἶναι αὐτὴ τῆς ἐνημερώσεως τῶν ἐρωτημένων πρῶτον γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν συκοφαντιῶν τῶν καλβινιστῶν ἐναντίον τους καὶ ἔπειτα τῆς θέσεως συγκεκριμένων ἐρωτημάτων πρὸς ἀπάντηση. Μὲ τὴ σειρά τους οἱ ἀποδέκτες τῶν πληροφοριῶν καὶ τῶν ἐρωτημάτων ἀπὸ μέρους τῶν Ἰανсениστῶν ἀπαντοῦσαν σὲ αὐτὰ πιστοποιώντας τὴν πίστη τους καὶ παρουσιάζοντάς τιν ἢ ὑπὸ τὴ μορφή ἐρωταποκρίσεων⁷⁵, δίδοντας ἔτσι μία ξεκάθαρη εἰκόνα τῶν θεμάτων ποὺ παρουσίαζαν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς Ἰανсениστὲς, ἢ ὑπὸ μορφή διακηρύξεως.

Ἀναφέρει παραδείγματος χάριν ἡ ἀντιοχειανὴ Ὁμολογία Πίστεως: *“Accesserunt ad nos quidam nobiles Franci Gallici Sacerdotes, et à nobis quae fierunt nostram circa Sanctissimum Eucharistie, sacramentum professionem”*

72. B. Neveu, *Sébastien Joseph du Cambout de Pontchâteau (1634-1690)...* ὁ.π., σσ. 394-404.

73. A. Arnauld, *La Perpétuité de la foi de l'Église catholique...*, ὁ.π., σσ. 78-79.

74. A. Arnauld, *La Perpétuité de la foi de l'Église catholique...*, ὁ.π., σσ. II, 55.

75. F. Gabriel, «Les témoins orientaux d'une querelle latine...», ὁ.π., σ. 376.

καί “*Et iterum interrogaverunt nos, quid, et quomodo sentiremus de Sanctis*” καί “*Rursum interrogaverunt nos, quatenam sint sacerdotum nostra rum status et conditiones*” καί “*Rursum dixerunt quid de potestate ecclesiae senserimus*”⁷⁶. Τὸ δὲ προοίμιο τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου τῆς Λευκωσίας: «[...] ἐπειδὴ ἦσαν καὶ πρὸ ἡμᾶς ἐγκαλοῦντες περὶ τούτων ἐκείνοις, μοναχοί τινες καὶ ἱερεῖς τῶν κατὰ δύσιν ἀσκουμένων, ἰκετικῶς ἐπιδηθέντες, ὅπως τὴν κοινὴν τῶν ἀνατολικῶν ὁμολογίαν ἐπισφραγίσαντες [...]»⁷⁷. Ὁ Συνοδικὸς Τόμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1672 ἀναφέρει: «[...] Ἐπειπερ οὖν καὶ τὰ νῦν οὐκ οἶδ’ ὅπως φιλοπραγμανεῖν τινες περὶ τινὰ τῶν καθ’ ἡμᾶς κινήθεντες, προὑβάλλοντο ἡμῖν ἐρωτήσεις ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, ἀπόκρισιν αἰτοῦντες, ὅποσα δηλαδὴ μυστήρια τὸν ἀριθμὸν πρεσβεύει ἢ πρὸς ἀνατολὴν καθ’ ἡμᾶς καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία [...]»⁷⁸. Καὶ τέλος ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος στὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων καταγράφει μεταξύ ἄλλων τὰ ἐξῆς: «Σάλπιγγος γὰρ ἀγρίας ἠχῶδέστερα καὶ πολέμου δεινοῦ βαρύτερα βροντιῶσι τὰ ἔναγχος ἀπὸ Γαλλίας ἐλθόντα πρὸς ἡμᾶς (ὡς μὴ ὄφελον ἐνηχηθῆναι καὶ παρ’ ἡμῖν) μηνύματα. Οἱ γὰρ ἐν ἐκείναις εὐρισκόμενοι Καλουῖνοι, ἐθέλοντι κακουργοῦντες, φασὶ τὴν ἀποστολικὴν καὶ ἀγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀνατολικὴν δηλαδὴ, φρονεῖν ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων, ὡς αὐτοὶ ἐκείνοι κακοφρονοῦσιν. Οὐ μόνον δὲ λόγους, ἀλλὰ καὶ συγγράμμασιν οἱ αἰρετικοὶ οὗτοι, ὡς φαίνεται παρὰ τινὶ Κλαυδίῳ, ὑφηγητῇ τοῖς ἐν Καρεντονία Καλουῖνοις, ἐπεχείρησαν ἡμῶν κατηγορεῖν [...]»⁷⁹.

Οἱ Σύνοδοι μὲ τὴ σύγκληση καὶ τὴ θεματολογία τῶν ὁποίων ἀσχοληθήκαμε στὴν παρούσα μελέτη ἐντάσσονται, ὅπως προαναφέρθη, στὶς ἀντιπροτεσταντικὲς Συνόδους τοῦ ΙΖ’ αἰῶνα καὶ πιὸ συγκεκριμένα στὸ δεῦτερο ἡμισυ αὐτοῦ. Αὐτὸ ποὺ τὶς διαφοροποιεῖ ἀπὸ αὐτὲς τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ ΙΖ’ εἶναι οἱ ἰδιαιτερότητες ποὺ παρουσιάζουν στὶς ἀφορμὲς γιὰ τὴ σύγκλησή τους ἀλλὰ καὶ στὸ θεματολόγιο. Ἀφορμὴ

76. A. Arnauld, *La Perpétuité de la foi de l’Église catholique...*, ὁ.π., σ. 55.

77. Emm. Papamikroulis, *Il Sinodo*, ὁ.π., σ. 87.

78. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὁ.π., σ. 689.

79. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. 2, ὁ.π., σ. 702.

Θέματα Συνόδου Λευκωσίας	Όμολογία Πίστεως Ελλήνων Αντιοχείας	Πιστοποίηση Άρμενίου Επισκόπου Άμστερνταμ	Θέματα Συνόδου ΚΠολεως 1672	Θέματα Συνόδου Ιεροσολύμων 1672
Μυστήριο Εύχαριστίας	Μυστήριο Εύχαριστίας	Μυστήριο Εύχαριστίας	Μυστήριο Εύχαριστίας	Μυστήριο Εύχαριστίας
Μετουσίωσις	Μετουσίωσις	Μετουσίωσις	Μετουσίωσις	Μετουσίωσις
Λατρευτική προσκύνησις τῶν καθαγιασθέντων Τιμίων Δώρων	Λατρευτική προσκύνησις τῶν καθαγιασθέντων Τιμίων Δώρων	Λατρευτική προσκύνησις τῶν καθαγιασθέντων Τιμίων Δώρων	Λατρευτική προσκύνησις τῶν καθαγιασθέντων Τιμίων Δώρων	Λατρευτική προσκύνησις τῶν καθαγιασθέντων Τιμίων Δώρων
Ἡ Εύχαριστία ὡς ἱλαστήρια θυσία	Ἡ Εύχαριστία ὡς ἱλαστήρια θυσία	Ἡ Εύχαριστία ὡς ἱλαστήρια θυσία	Ἡ Εύχαριστία ὡς ἱλαστήρια θυσία	Ἡ Εύχαριστία ὡς ἱλαστήρια θυσία
Ἀρχιερωσύνη καὶ μυστήριο τῆς Ἱερωσύνης	Ἀρχιερωσύνη καὶ μυστήριο τῆς Ἱερωσύνης	Ἀρχιερωσύνη καὶ μυστήριο τῆς Ἱερωσύνης	Ἀρχιερωσύνη καὶ μυστήριο τῆς Ἱερωσύνης	Ἀρχιερωσύνη καὶ μυστήριο τῆς Ἱερωσύνης
Μυστήριο τοῦ Χρίσματος	—	Μυστήριο τοῦ Χρίσματος	Μυστήριο τοῦ Χρίσματος	Μυστήριο τοῦ Χρίσματος
Νηστεία	Νηστεία	Νηστεία	Νηστεία	Νηστεία
Μοναχισμὸς	Μοναχισμὸς	Μοναχισμὸς	Μοναχισμὸς	Μοναχισμὸς
Προσκύνησις καὶ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων	Προσκύνησις καὶ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων	Προσκύνησις καὶ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων	Προσκύνησις καὶ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων	Προσκύνησις καὶ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων
Περὶ μνημοσύνων τῶν κεκοιμημένων	—	Περὶ μνημοσύνων τῶν κεκοιμημένων	—	Περὶ μνημοσύνων τῶν κεκοιμημένων

για τὴ σύγκλησή τους δὲν εἶναι πλέον ἀποκλειστικά ἢ καταδίκη καὶ ἀναίρεση τῆς Λουκαρείου Ὁμολογίας καὶ τὸ θεματολόγιο τους δὲν ἀκολουθεῖ ἄρθρο πρὸς ἄρθρο τὸ ἀντίστοιχο τῆς ὁμολογίας αὐτῆς.

Ὡς πρὸς τὴ σύγκλησή τους καταγράψαμε τὸν ἰδιαίτερο ρόλο καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἰανσενιστῶν γιὰ τὴν πρόκληση καὶ πραγματοποίηση τῶν συνόδων αὐτῶν, γιὰ δὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ θεματολογίου τους ἐδείχθη ἡ ἄμεση σχέση του, σχεδὸν σὲ σημεῖο ταυτίσεως, μὲ τὰ θέματα ποὺ εἶχαν ἰδιάζουσα σημασία γιὰ τοὺς Ἰανσενιστὲς στὴ διαμάχη τους μὲ τοὺς Καλβινιστὲς στὴ Γαλλία. Ἡ ταύτιση αὐτὴ βεβαίως ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τοῦ θεματολογίου δὲν σημαίνει καὶ ταύτιση ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τῆς πίστεως μεταξὺ Ἰανσενισμοῦ καὶ Ὁρθοδοξίας διὰ τὰ ἐξεταζόμενα ζητήματα ὑπὸ τῶν Συνόδων αὐτῶν. Ἡ ἀνάλυση ἐξ ἄλλου τῶν ὅποιων ἑτεροδόξων ἐπιδράσεων ἐπὶ τῶν ἀποφάσεών τους δὲν ἀπετέλεσε ἀντικείμενο τῆς παρούσης μελέτης, ἡ ὁποία περιορίσθη στὴν ἐξέταση τῶν λόγων συγκλήσεως καὶ τοῦ θεματολογίου τους ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔριδα μεταξὺ Ἰανσενισμοῦ καὶ Καλβινισμοῦ κατὰ τὸν 17' αἰῶνα στὴ Γαλλία.

SUMMARY

The Dispute between Calvinism and Jansenism in the West
and the activation of the Synodical Institution in the East
(2nd half of the 17th c.)

By Dr. Emmanouel Papamikroulis

The present article reviews the anti-protestant synods held by the Orthodox Church during the second half of the seventeenth century, namely the synods of Nicosia 1668, Constantinople 1672 and Jerusalem 1672. The main goal of this brief expose was to find out the interrelation between the Eucharistic Controversy between Jansenism and Calvinism and the convocation of the synods mentioned above, also in the light of the particular theological subjects each of those synods dealt with.

This interrelation as a factor that guided the Orthodox Church to hold the synods in question on the way to clarifying Its doctrine upon some important particular issues, had, in our opinion, a positive impact upon the Orthodox Church, exactly because it led It to put Its theological powers to the test as a means of clarifying Its doctrine, and to compose a teaching on the basis of the tradition of the Church, all this unfolding under the mounting pressure of the diffusion of the theological ideas of Calvinism in the East.